

Олекса Прокопчук (1921 - 1944)

Суховоля... Подільське село на Житомирщині. Навколо ліси та ліси. Задумав і тасмичі. Про що вони гомонять у тихім надвечір'ї, коли сонце кладе свою останню позолоту на скроні високих дерев? Чи не про те, як їхніми стежками давно колись, під час війни, ходив разом зі своїми бойовими побратимами юнак із поетичною душею?!

...Олекса Прокопчук. Про нього, партизанського поета, я вперше прочитав ще в 1962 році на сторінках «Літературної газети» (нинішня назва «Літературна Україна»). Із неї довідався, що він брав участь у звільненні Костополя від німецько-фашистських загарбників 14 січня 1944 року і був смертельно поранений на лівому березі Замчиська, поблизу залізничного переїзду

Щоб дізнатися більше про нього, я надіслав листа в с.Суховоля Новоград-Волинського району Житомирської області. Відповів молодший брат Олекси Антон. Він розповів про дитинство юного поета, про його партизанські будні.

Народився Олекса Григорович Прокопчук 5 червня 1921 року в селянській родині. Нелегка доля випала багатодітній сім'ї, на очах якої відбувалися розкуркулення, насильницька колективізація, голодомор, репресії. Беручим до навчання та фізичної праці виростав хлопець. На відмінно закінчив семирічну школу в рідному селі. Захоплювався художньою літературою, зокрема поезією. «Бувало, як сяде читати, не доклачешся, - згадує брат Антон. - Вірші почав

відмовляв... Брав участь у підриві мостів, ешелонів. Був завжди стриманий, серйозний, дисциплінований».

У своїх спогадах Столярчук розповідав, як Олекса потрапив у його загін. «Ми саме сіли відпочити після важкого переходу. Раптом зашумів очерет. Хтось звів автомат, але я сказав, щоб почекали. Я не відразу впізнав Олексія... Тоді він потрапив під ворожі кулі і був поранений в обидві ноги. Втратив багато крові, ми зробили йому перев'язку. Коли Олекса одужав, написав рапорт, щоб його залишили в нашому загоні». (Використані матеріали Володимира Приходька, колишнього вчителя української мови та літератури Малоостидинської середньої школи, випускника Рівненсько-

йти. Проте партизани наполегливо просувалися вперед. Треба було вибити гітлерівців з укріплень, звідки вони поливали вогнем наступаючих.

Партизани гранатами та автоматними чергами прокладали собі шлях. Один за одним чулися вибухи. Раптом воїн атлетичної будови кидає в'язку гранат у ворожий дзот. Вогнева точка захлинулася, але й сам упав, прощитий чергою з кулемета.

Другу вогневу точку, яка знаходилася неподалік річки Замчисько, змусили замовкнути Олекса Прокопчук і Олександр Столярчук. Гітлерівці у паніці почали відступати. Олекса рішуче піднімається для чергової перебіжки і... падає на сніг. Його, важко пораненого в живіт і руку, непритомного, забрали в санпункт для невідкладної допомоги. А коли опритомнів і розплющив очі, попросив товаришів, щоб зберегли його зошит із віршами і щоденник, який вів під час тривалих походів.

Юнак помер од смертельної рани. Це сталося 14 січня 1944 року. Невідомо, однак, де він похований. На початку 70-х рр. минулого століття сестра Олекси Олександра Григорівна разом із своїм чоловіком приїжджала в Костопіль. Вона хотіла дізнатися, де могила брата. Їх тоді запросили на зустріч із літгуртківцями середньої школи № 1 ім. Т. Г. Шевченка. Ті, хто був присутній, очевидно, назавжди запам'ятали її хвилюючу розповідь про страшні події воєнного лихоліття. Вона з болем у серці згадувала про те, як фашисти одного разу проводили облогу в їхньому селі, шукаючи партизанів:

«Була неділя. По селу рознеслася чутка, що карателі ходять від хати до хати. Додому прибіг брат Олекси Антон і крикнув до сестри Марти:

- Тікай у ліс! Німці!
У нашій хатині більше нікого не було. Мати пішла до церкви. Не послухала сестра застереження, залишилася вдома. Гітлерівці оточили хату з усіх боків і... підпалили. Не вдалося Марті вийти живою з пекарського вогню. Сусіди чули її страшний передсмертний крик...»

Неповних 23 роки прожив Олекса Прокопчук. За хоробрість, проявлену в бою

І не настане смерть собача
Він буде грабить, що побачить.
Фашист грабіжник дуже вмійай,
Він має досвід в цьому ділі:
Спочатку просто пограбує,
А потім ще й оподаткує.
Оподаткує вашу хату,
Собака є - давайте плату,
Може, є у вас ще кіт -
Так теж податочок платить.
За те, що ти живеш на світі,
Повинен також заплалати.

Тісно німцям на Україні,
В Білорусі скрутно.
Навіть Гітлеру в Берліні
Щось на серці трудно.

З страху ломить Гітлер руки,
В злості рве чуприну
І бурмоче по-німецьки
Щось про Україну.

У словах цих лють безсила,
Очі, мов у звіра...
Це йому так партизани
Наші наробили.
1943 р.

КЛЯТВА МАТЕРІ-ВІТЧИЗНИ

Налетіли круки на Україну,
Застогнала квітуча земля,
І промовила матінка сину:
«Бий круків, поки сила твоя.

Поки серце в грудях в тебе б'ється,
В жилах грає кипучая кров.
Хай рука у бою не здригнеться,
Тобі шана моя і любов.

У бою будь безмежно сміливий,
Без жалю знищуй всіх ворогів.
Звільниш ти свої рідні ниви,
Звільниш села й міста дорогі!

Підеш, сину, вперед ти завзято
І з тобою ще інші сини.
Вас мільйони, вас, сину, багато,
Ви пройдете в диму і в огні.

Вас не спинить ніщо: ні пожари,
Ні смертельний ворог...

лось їх читати. На жаль, з того, що Олекса писав тоді, нічого не збереглося, все згоріло».

За 8 км од Суховолі, в селі Пищів, продовжив навчання в десятирічці. Під час літніх канікул працював у колгоспі.

Ранні вірші здібного хлопця були проїняті ніжною любов'ю до рідної природи, до людей праці. Після отримання атеста та про середню освіту почав працювати вчителем початкових класів у с. Деражня Новоград-Волинського району. Напевно, плакав мрію продовжити навчання у вузі. Його вабила література, поетичне слово. Але раптово вибухнула війна і перешкодила здійснити задумане. Чутливий до чужого горя двадцятирічний юнак не міг спокійно спостерігати, як німецькі загарбники знущалися з людей, убивали ні в чому невинних, грабували. «Що завгодно, тільки не бездіяльність!» - рішуче заявив Олекса найближчим друзям-однодумцям. І він разом із братами Герусами - Василем та Іваном - організували підпільну групу.

У хаті Прокопчуків замаскували радіоприймач, який часто прослуховували. Почуту інформацію записували. Листівки поширювали серед населення. Так тривало десь до кінця 1942 року. А коли у ближніх лісах з'явилися партизани, хлопці влилися в їхні ряди.

У Пінських лісах, як розповідає брат Антон, невеликий загін месників оточили німці. Довелося пробиратися з допомогою гранат. Чергою з автомата було поранено Олексу. Опинився у неглибокій ямі. Опритомнівши, побачив неподалік себе ворогів, які обідали. Дві гранати кинув у їхній бік і почав косити з автомата.

Німців охопила паніка. Вони не знали, хто і звідки стріляє. Заклекотіли фашистські міномети. Олексу прикидало землею - сховало од ворожих очей. Коли чужинці відійшли, юнак перев'язав ногу. Спочатку трохи йшов, потім повз. Його підбрали білоруські селянки. Знесиленого, обіраного, ледве схожого на людину, принесли додому. Доглядали, мов за рідним. Піклувалися і допомогли зв'язатися з партизанами.

Згадує Олександр Столярчук, товариш Олекси по зброї, командир диверсійно-підривної групи: «То був хороший хлопець. Він більше діяв, ніж говорив. Завжди хотів йти на завдання, я йому не

Після лікування Олекса Прокопчук знову став у ряди месників, виконував небезпечні доручення. Доля водила його партизанськими стежками Житомирщини, Білорусі, Рівненщини. Довготривалі важкі переходи. Автомат на грудях, а в душі - вогонь ненависті. Іде і скандує віршовані рядки:

*Я зберу всіх синів Батьківщини
У міцну партизанську сім'ю.
Помстимось ворогам за руйни
І за сльози, за муку твою!*

Під час невеликого перепопочинку не гаяв жодної хвилини. Із похідної сумки виймав зошит, і тоді лягали на папір гострі сатиричні рядки, в яких початкуючий автор ідко висміював грабіжницьку політику гітлерівської зграї:

*Така в грабіжника натура,
Поки не злізе з нього шкура
І не настане смерть собача,
Він буде грабуть, що побачить.*

Коли схилявся над блокнотом невисокий на зріст русьвий привітний хлопець, товариші знали: Олекса знову взявся за перо і читатиме їм новий вірш.

У містах і селах з'являлися листівки, написані молодим поетом. У них заклик «бити круків». І летіли під укіс ворожі ешелони. Його поетичні рядки додавали сили тим, хто боровся проти загарбників. Під ударами військ «121-ої Гомельської стрілецької дивізії генерал-майора Л.Д.Червонія і партизанського з'єднання С.Ф.Малікова німецькі окупанти відкочувалися на Захід. Але Костопіль ще був у руках фашистів. «Як сьогодні, стоїть в очах німецький спосіб укріплення важливих опорних пунктів... Високі подвійні дерев'яні стіни, засипані всередині землею. Окопи, ходи сполучень та бійниць, на перший погляд, були неприсутні. Такі стіни стояли і з боку Сарн. А перед цією стіною стояв завод, здається, смолоскипидарний», - згадує учасник боїв за Костопіль, командир взводу М.Г.Мотренко, уродженець села Миротин Здолбунівського району.

Олекса Прокопчук у вірші «Надія» висловлював віру в те, що «тяжкі дні минуть в завзятій боротьбі» і «прийде час жаданої доби» - настане перемога. Але сам не дожив до неї....

Була морозна ніч. Бій за Костопіль розгорівся на світанку 14 січня 1944 р. біля залізничної колії. Пронизливий вітер проймав до кісток. Щораз важче ставало

за Костопіль, він був посмертно нагороджений медаллю «За відвагу». Залишився зошит із віршованими творами і поштовка від часу листівки та газети з його поетичними рядками. Не все, звичайно,

У нестримним нещадним ударі
Вам не буде ніде перепон».

Син сказав тоді матері рідній:
«Я життям своїм твердо клянусь,

в них досконале, «відшліфоване»: на це не вистачало часу. Однак написані вони від щирого серця, рукою патріота.

Відтоді через кілька днів мине 70 років. Але костопільчани бережуть світлу пам'ять про мужнього поета. Його іменем названа одна з вулиць міста.

НАДІЯ

Вкриває сніг пухкий ліси, поля, луги.
Стихію водяну вже закував мороз...
Невже це знов зима лютує навкруги?
Невже, що мріяв я, у мріях зостаюсь?

Я вірю: прийде час, розтопляться сніги,
Під подихом весни розкинуться луги,
А кригу зимову знесе потік могучий.
І з'являться пташки веселі, співучі.

Тяжкі дні минуть в завзятій боротьбі,
В щоденній метушні: то радість, то тривога.
Так, прийде час жаданої доби,
І радісно гукнуть мільйони: «Перемога!».
1942 р.

Така в грабіжника натура,
Поки не злізе з нього шкура

Що в боях буду я непохитний,
Вірним сином твоїм назовусь».

Я зберу всіх синів Батьківщини
У міцну партизанську сім'ю,
Помстимось ворогам за руйни
І за сльози, за муку твою!».

Нас багато ще, може, поляже
У кривавім і тяжкім бою,
Зате з гордістю матінка скаже:
«Він поліг за Вітчизну свою».

Живим лишиться вільна дорога,
До нового життя вільний шлях,
Та майбутня іще перемога
Буде взята у впертих боях.

Я бачив ті іскри кохання
Один тільки раз у житті.
Вони такі ніжні, грайливі,
Як сонце ясне навесні.

На фото (справа): сестра поета Олександра Григорівна під час зустрічі з учнями ЗОШ №1 ім.Т.Шевченка, 1973 р.

Анатолій КАРПЮК